

Abdelkader Benali, Thomas Blondeau, Walter van den
Broeck, Miquel Bulnes, Willem Claassen, Paul Claes,
Herman de Coninck, Yannick Dangre, Paul Demets,
Marc Didden, P.B. Gronda, Maarten 't Hart,
Daan Heerma van Voss, A.F.Th. van der Heijden,
Tom Lanoye, Piet Meeuse, Jan van Mersbergen,
Edzard Mik, Marcel Möring, Cees Nooteboom,
Elvis Peeters, Koen Peeters, Yves Petry, Piet Piryns,
Mark Schaevers, Alfred Schaffer, Ivo Victoria,
Georges Wildemeersch

Kleine ENCYCLOPEDIË van Het verdriet

2013

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

FAMILIEROMAN

GEORGES WILDEMEERSCH

Gedurende jaren gonsde het in de familie van Jozef Claus (1906-1986) en van zijn vrouw Germaine Vanderlinden (1907-1984) van de geruchten over de grote roman die zoon Hugo aan het schrijven was. Vanaf het begin van de jaren zeventig had de schrijver in tal van interviews aangekondigd nu eindelijk eens werk te willen maken van een lijvig boek, 'een boek, dat ik al heel lang wil schrijven. Een soort familieroman over mijn jeugd en mijn leven. Het wordt een boek over het leven in Vlaanderen, zoals ik dat gekend heb, maar zoals het nu niet meer bestaat.' [*De Telegraaf*, 11 oktober 1973]

Het boek, dat zich zou afspelen tussen plusminus 1939 en 1948, was van meet af aan geconcipieerd als een driedelig project. Het zou handelen over het leven van een individu – een opgroeiende knaap –, het leven van diens familie en het leven in Vlaanderen. Het zou een au-

Het gezin van Maurice Claus (1878-1967) en Valentine Dieperinck (1880-1947) met dertien kinderen omstreeks 1930. Jozef (1906-1986), de vader van Hugo Claus, staat achter zijn moeder.

tobiografisch werk worden met een uitgesproken museale functie, een genealogische roman waarin de auteur op zoek gaat naar zijn *roots* en waarin wordt vastgelegd wat straks helemaal zal verdwenen zijn: 'Ik ben voor *Het verdriet van België* heel precies te werk gegaan, het is de eerste keer dat ik een dergelijke werkwijze toepas. In een sentimentele bui zou ik zeggen dat het gaat om iets vast te houden van wat er geweest is. Die wereld is nu al zo ver weg, de manier waarop de mensen met elkaar omgingen en hoe ze zich gedroegen. [...] het is typisch voor het West-Vlaanderen van die tijd, dat is een heel andere wereld.' [*Avenue*, september 1981]

Het begrip 'familieroman' maakte de directe verwanten van de schrijver bezorgd en achterdochtig. Vader Claus wakkerde die argwaan nog aan door zowat overal in de familie – enigszins dubbelzinnig, maar daarom niet minder dreigend – te verkondigen: 'Nu gaat ge allemaal eens zien.' Volgens de zus van Jozef Claus, Marie-Josée, die dit verhaal liet optekenen [22 september 2000], deed een nog merkwaardiger gerucht de ronde. Wat Hugo aan het schrijven was, was blijkbaar zo schokkend en onthullend dat de schrijver zelf zich had voorgenomen het werk pas te publiceren na de dood van zijn ouders. In een interview uit 1978, wanneer hij al ruim vier jaar aan zijn familieroman werkt, verklaarde hijzelf: 'Mijn aanver-

wanten sidderen en beven bij de gedachte aan dat boek, omdat ze allemaal wel wat op de kerfstok hebben en omdat ze denken dat ik hun privégeheimpjes te grabbel zal gooien.' [*Humo*, 21 september 1978]

Nu zou het niet de eerste keer zijn dat Hugo Claus familiegeheimen etaleerde. In 1955 publiceerde hij in de verzamelbundel *Familiealbum* een uitvoerige beschouwing over zijn voorouders. Het stuk werd in 1969 opgenomen in zijn verhalenbundel *Natuurgetrouwer* onder de titel 'Bijdrage tot "Vlaamse auteurs over hun voorouders"'. Het portret dat hij daar schetst, bijvoorbeeld van grootvader Maurice Claus, is bepaald niet vleiend, al suggereert de schrijver dat hij nog veel heeft verzwegen: 'Daar hij nog leeft en goed leeft (bridge, pijp en een Bols) kan ik het hier natuurlijk alleen over zijn evidente deugden en verdiensten hebben zoals het feit zestien kinderen te hebben gekregen, neen, gegeven, een handige duivenmelker te zijn geweest en hoofdinspecteur van de Vrije Scholen in West-Vlaanderen.' [*Natuurgetrouwer*, 1969, p. 95] Even verder voegt de schrijver daar nog een heus dreigement aan toe: 'Hij leeft nog. Wacht maar, grootvader', wat weer even verder al een concreet voor-nemen is geworden: 'Hij leeft nu te Kortrijk in een groot burgerhuis waarvan ik later, rustig en kalmer geworden, de bittere geschiedenis hoop te schrijven.' [p. 96] Daar-

Het gezin van Achille Vanderlinden (1871-1931) en 'Meerke' Julienne Santens (1871-1957) in de jaren twintig van de vorige eeuw met negen kinderen. Germaine (1907-1984), de moeder van Hugo Claus, staat achter haar vader, vooraan links zit Henriette.

Prof. [Name] and family, [Location], [Year]

mee was meteen de grondslag gelegd voor wat in ruim een kwarteeuw zou uitgroeien tot *Het verdriet van België*.

Die 'bittere geschiedenis' komt in de roman – die overwegend verteld wordt vanuit het perspectief van de hoofdpersoon, de opgroeiende puber Louis Seynaeve – opvallend aan de orde. Grootvader Hubert Seynaeve heeft zijn vrouw haar leven lang geterroriseerd met dagelijks afgedwongen seks en naderhand, toen zij geen kinderen en dus geen seks meer wilde, met jarenlange, totale zwijgzaamheid. Uiteindelijk verlaat hij haar om in te trekken bij een van zijn dochters. Dit is in een notendop het levensverhaal van Maurice Claus (1878-1967) en het verhaal van zijn huwelijk met Valentine Dieperinck (1880-1947). Over deze man, die daadwerkelijk bij zijn dochter Denise introk, worden door familieleden hetzelfde soort verhalen verteld als in Claus' roman, zij het vaak nog een tikje erger. Hij was een gelovig man, maar ook een verwoed rokkenjager, met een uitgesproken voorkeur voor onderwijzeressen en nonnen, die aan zijn gezag als inspecteur onderworpen waren. [Elly Overzier, 5 maart 1999; Odo Claus, 15 augustus 2001; Johan Claus, 18 april 2002] In een ongepubliceerd interview dat dateert van na de dood van de man vertelde Hugo Claus: 'In het begin van zijn huwelijksleven sloot hij mijn grootmoeder op. Later, gepromoveerd tot inspecteur van het

katholiek onderwijs, gaf hij een sleutel van zijn huisdeur aan de onderpastoor, met de opdracht op onverwachte momenten binnen te dringen om zich ervan te vergewissen dat Valentine hem niet bedroog. In die staat van zot wantrouwen heeft hij haar zestien kinderen gemaakt, waarvoor hij een medaille van de paus gekregen heeft. Voor verdiensten, als een prijsstier. Hij deed het twee keer per dag, een keer 's middags, een keer 's avonds. Meer dan eens riep hij uit, naar zijn kinderen wijzend: "D'r zin d'r 'ier oender, die de mine niet en zin!" Zo ge-complexeerd was hij. De laatste twee kinderen die hij verwekt heeft kwamen in een periode dat hij niet meer tegen mijn grootmoeder sprak, behalve na het eten, in een rituele formule: "Valentien, moe-je de bedden nie gon môken?" Valentine ging dan naar boven, en dan besprong hij haar. Tot op zeer late leeftijd, twee keer per dag. [Freddy De Vree, 1980]

Ook over de familie van moederszijde wordt in 'Bijdrage tot "Vlaamse auteurs over hun voorouders"' uitgebreid en ook daar ligt de klemtoon op de grootouders. Er is echter één uitzondering, namelijk de zus van moeder Germaine, Henriette Vanderlinden (1902-1982), die door de schrijver wordt aangesproken als 'mijn lieve Tante H.'. Over haar schreef hij: "Toen H., achttien jaar oud, alleen thuis was op een middag, bracht een jonge buurman haar

een bezoek en gaf haar lachend een kusje op haar wang. Helemaal in de war kon H. die nacht niet slapen, en vertelde het 's anderendaags in de biecht. Diezelfde avond kwam de pastoor aan huis en zei dat er onkuisheid heerste in de schoot van het gezin. Mijn grootmoeder verwittigde de ouders van de buurjongen en de beide schuldigen werden voor een rechtbank gedaagd, gevormd door de beide super-kroostrijke gezinnen met de pastoor, en met GPU-nauwgezetheid werd twee uur lang ondervraagd: Wat heeft hij gedaan? Hoeveel keer? Waarom maar één kus? Zijn jullie in de kelder geweest? Of naar boven? Zeg het! Het overgevoelige meisje H. heeft erdoor een aandoening aan de schildklieren gekregen. Korte tijd daarop werd zij zeer zwaarlijvig. Veertig jaar lang heeft zij dan in de frustratie, in de eenzaamheid van haar obesiteit haar moeder verzorgd.' [p. 103] Over de wederwaardigheden van tante Henriette, een van de lievelingsonderwerpen in de roddelzuchtige families Claus en Vanderlinden, zal de schrijver een kwarteeuw later uitgebreid verslag doen in *Het verdriet van België*, waar zij luistert naar de naam Violet.

Germaine Vanderlinden hield de familie en met name haar zus Henriette goed op de hoogte van de activiteiten van haar zoon. Kort na de opvoering van *Een bruid in de morgen* (1955) heeft Henriette gehoord van de succes-

rijke ontvangst van het stuk. Tegelijk heeft Germaine haar zus verklapt dat Hugo werkt aan een soort biografie van de familie. In dat verband schrijft tante Henriette haar neef op 7 oktober 1955: 'Ik hoop dat U me niet belachelijk gemaakt hebt in uw bibliographie [sic]?! Binnen 2000 jaar zal men nog van tante Henriette spreken met haar endocrineklier. Ik geloof toch niet, na zoveel moreel lijden dat u me nog zoudt kunnen kwetsen; of heb ik niet goed begrepen? Uw mama zegde me er zo weinig van maar ze had telefonisch toch veel plezier. Ik ben benieuwd om de echte inhoud te weten?'

Henriette Vanderlinden heeft levenslang voor haar moeder gezorgd. Zelfs toen zij om den brode van het landelijke Astene naar Brussel trok en er inwonende secretaresse / huishoudster werd van de pastoor van Koekelberg, verhuisde haar moeder mee. Daarvan getuigt een familiefoto met – op twee uitzonderingen na, onder wie Hugo Claus zelf – alle afstammelingen van Achille Vanderlinden (1871-1931) en Julienne Santens (1871-1957). De foto werd genomen in de pastorie op 6 januari 1957, enkele maanden voor de dood van Meerke, zoals grootmoeder Vanderlinden in de familie werd genoemd en zoals zij ook in *Het verdriet van België* wordt aangesproken. Bij die gelegenheid werden haar de laatste sacramenten toegediend.

De mis die wordt gecelebreerd in de roman *Omtrent Deedee* (1963) – en in het toneelstuk *Interieur* (1971) en de film *Het sacrament* (1989) – is een mis ter herdenking van Meerke. Vanaf 1959 vond de eucharistieviering plaats in de basiliek. Het feestmaal dat op de misviering volgde, gebruikte tante Henriette om de Vanderlindens naar het verre Brussel te lokken. Het laatste familiefeest in de pastorie van Koekelberg werd in 1962 gehouden. Aanwezig waren: de dienstdoende priester en Henriette Vanderlinden, Jozef Claus en zijn vrouw Germaine, als ook drie van hun kinderen: Hugo, Guido en Johan, met hun toenmalige echtgenotes Elly Overzier, Laurette De Brabander en Audrey De Vlieger, alsook de huishoudster ‘Zotte Jeanne’. Het orgiastische feest met verkleedpartijen, schrans- en drinkgelagen, dat in de roman op de mis volgt, is geïnspireerd op dit laatste feestmaal in de pastorie. Andere personages uit de roman zijn duidelijk geïnspireerd op leden van de familie Vanderlinden, zoals Fons en Georgine en haar man – zij zullen later ook hun opwachting maken in *Het verdriet van België* –, maar zij waren toen niet aanwezig. Het feestmaal ‘ontspoorde’ nadat Elly Overzier het idee had gelanceerd van een verkleedpartij. [Audrey De Vlieger, 15 januari 2010]

Tante Henriette, die tussen de 120 en 140 kilogram woog, is in *Omtrent Deedee* de welig in het vlees zittende

pastoorsmeid Natalie, terwijl broer Johan optreedt als de jonge, spichtige, met vampiers dollende Claude. Op dat feest heeft de schrijver naderhand zijn spel met de mimisch uitgebeelde raadsels, de charades, geïnspireerd. Volgens Johan Claus was het feest zelf een uitermate grappig en clownesk gebeuren, een soort show voor de familie: 'Hugo was verkleed als Engelse Lord, zijn vrouw Elly als Parisienne met lang sigarettenetui, gekleed in een jurk met een diep decolleté en hoge split. De pastoor zelf droeg een tutu en balletsloefjes. Tante Henriette droeg een storokje en bh, echt afzichtelijk. Ikzelf was verkleed als Dracula en mijn vrouw als een Spaanse met een volantkleed. Guido's vrouw was verkleed als kat. Ook aanwezig was 'Zotte Jeanne', geen familielid. Zij was verkleed als prostituee, wat ze ook was.' [Johan Claus, 11 oktober 2000] Hoe de pastoor aan zijn tutu kwam, vertelde Elly Overzier dan weer: 'Tante Henriette was smoorverliefd op de pastoor. Op het feestje had zij zich uitgedost in een Hawaïaans storokje. Johan werd "leuk" gevonden door de pastoor en werd door hem in de broek geknepen. Tijdens het feestje werd de pastoor door Johan gekleed als een ballerina in tutu en met een krans om het hoofd.' [Elly Overzier, 5 maart 1999]

Wat tante Henriette vond van de beschrijving in *Omtrent Deedee* – aan het slot van de roman roept de pastoor